

ЗМІСТ

<i>Андрій Дахній. Нікколо Мак'явеллі: світло й тінь флорентійського феномену</i>	9
ФЛОРЕНТІЙСЬКІ ХРОНІКИ	29
Книга перша	36
Книга друга	82
Книга третя	142
Книга четверта	189
Книга п'ята	235
Книга шоста	286
Книга сьома	337
Книга восьма	385
ДЕРЖАВЕЦЬ	439
I. Скільки існує різновидів володінь і яким чином вони здобуваються	443
II. Про володіння спадкові	444
III. Про панства змішані	445
IV. Чому царство Дарія, завойоване Олександром, не повстало проти спадкоємців Олександера по смерті останнього	452
V. Як треба правити містами й державами, які до підкорення жили своїми власними законами	455
VI. Про нові панства, здобуті своєю зброєю і власною звагою	457

<p>VII. Про нові володіння, здобуті чужою зброєю і фортуною .....</p>	460
<p>VIII. Про тих, хто приходить до влади лиходійством .....</p>	466
<p>IX. Про владу цивільну .....</p>	470
<p> X. Як зміряти силу кожного панства .....</p>	473
<p> XI. Про володіння церковні .....</p>	475
<p>XII. Про те, скільки буває родів війська, і про вояків-найманців .....</p>	478
<p>XIII. Про війська допоміжні, змішані та власні ...</p>	483
<p>XIV. Як треба Державцеві поставити військову справу .....</p>	487
<p> XV. Про риси, за які людей, а найбільше Державців, хвалять або гудять .....</p>	490
<p> XVI. Про щедрість і ошадливість .....</p>	492
<p>XVII. Про жорстокість і милосердя і про те, що краще: щоб тебе любили чи щоб тебе боялися .....</p>	494
<p>XVIII. Як владарі повинні дотримуватися свого слова .....</p>	497
<p>XIX. Як уникати людської зневаги й ненависті ...</p>	500
<p> XX. Шкідливо чи корисно владарям будувати фортеці й робити багато інших подібних речей .....</p>	508
<p> XXI. Як поводитися Державцеві, щоб його шанували .....</p>	512
<p> XXII. Про радників при Державцях .....</p>	515
<p>XXIII. Як уникати підлабузників .....</p>	517
<p>XXIV. Чому італійські Державці втратили свої володіння .....</p>	519
<p> XXV. Що важить у людських ділах доля і як можна боротися з долею .....</p>	521
<p>XXVI. Заклик визволити Італію від варварів .....</p>	524

НАЙСВЯТИШОМУ І НАЙБЛАЖЕННІШОМУ ОТЦЮ,
ПАНОВІ НАШОМУ КЛИМЕНТОВІ СЬОМОМУ

його покiрник Нiкколо Мак'явеллi

СКІЛЬКИ ВАША СВЯТІСТЬ, найблаженніший і найсвятіший отче, ще до свого обрання доручили мені описати життя-буття та справи народу флорентійського, то я з усією ретельністю і вмінням, що їх мені дали природа і житейський досвід, спробував уволити Вашу волю. У своєму викладенні дійшов до тих часів, коли по смерті Лоренцо Медічі Пишного змінилося саме лице Італії, а що подальші події грандіозністю й величчю своєю вимагають і писань у дусі високому, зміркував, що слушно було б звести все досі мною викладене в одній книзі й піднести її Вашій найсвятішій щасливості, аби Ви змогли зажити плоди моєї праці, вирощені з посіяного Вами зерна. Читаючи ці сторінки, Ви, Ваша найсвятіша блаженність, насамперед узрите, від яких тільки напастей і від яких можновладців залежала доля італійських держав після занепаду Римської імперії на заході, побачите, як верховні понтифіки, венеційці, королівство Неаполітанське і герцогство Міланське перші зажили честі й потуги в нашому краю, добачите, як Ваша батьківщина, скинувши завдяки своєму поділу імператорську кормигу, залишалася поділеною, поки нарешті здобула урядуння в затінку Вашого дому. І оскільки Ваша найсвятіша блаженність найпаче наказали мені описувати подвиги Ваших предків так, щоб було видно, який я далекий від будь-яких лестощів (бо якщо чути від людей щире хвалу Вам приємно, то удаване й запобігливе величання Вам завжди буде не до вподоби), я побоююся, коли б часом, розводячись про доброту Джованні, мудрість Козімо, людяність П'єро, пишноту й обачність Лоренцо, не накликав від Вашої святості докору в недотриманні Ваших указівок. А втім, я тут можу

виправдатися як перед Вами, так і перед тими, кому писання мої припали б не до смаку, як недостовірні. Бо, виявивши, що спогади тих, хто колись оповідав про Ваших предків, надто хвалебні, я мусив або показати їх такими, якими побачив, або нічого не сказати про них, як роблять заздрісники. Якщо ж за їхніми славетними діяннями крилося честолюбство, супротивне, як дехто вважає, загальному добру, то я, не узрівши його, не повинен на ньому спинятись. Бо я в усьому своєму викладенні ніде не пробував ні заличкувати негідний вчинок машкарою доброчинності, ні очорнити достохвальну справу, зроблену буцімто з протилежною метою. Те, наскільки я далекий від лестоців, показують усі розділи мого літопису, і найпаче привселюдні виступи або особисті міркування, як прямі, так і непрямі, де вдача того, хто говорив, виявлялася цілком одверто в його висловах і в усій його поведінці. Чого я цураюся, то це лайки, бо вона нічого не додає до статечності й достовірності хроніки. Кожен, хто читатиме мою повість неупереджено, може переконатися в моїй безсторонності хоча б з того, як небагато я говорю про батька Вашої святості. Причина тут — його недовгий вік, через що слави він не зажив, а я не міг піднести його. А проте великі й славетні діяння започаткував саме він, бо породив Вашу святість. Якраз ця заслуга перевищує подвиги його предків і примножить йому більше віків слави, ніж років життя, що їх відібрала йому лиха недоля. Принаймні я, найсвятіший і найблаженніший отче, намагався в цих моїх писаннях, не приоздоблюючи істини, догодити всім, та, певне, не догодив нікому. Якщо це так, то я не дивуюся, бо гадаю, що, ведучи хроніку своєї доби, не дошкулити багатом просто годі. Одначе в похід я вирушаю з веселим серцем, сподіваючись, що, піднесений і виплеканий щедротами Вашої блаженності, знайду також підмогу й оборону в потужній раті Вашої найсвятішої кмітливості. Тим-то з усією моєю звитягою і вірою, які не покидали мене ніколи в моїй праці, вестиму далі мої писання, якщо тільки не позбудуся життя або заступництва Вашої святості.

I

Людність на північ від рік Рейну і Дунаю, в районах благодатних і родючих, плодиться так швидко, що частина її мусить часто покидати рідні землі й шукати нові місця пробування. Коли якийсь такий край хоче позбутися перенаселення, його мешканці поділяються на три частини так, щоб кожна частина складалася з однакової кількості родовитих і неродовитих, багатих і бідних. Потім частина, якій випадає жереб, вирушає шукати своєї долі у світ, а дві інші, позбувшись третьої, користуються і далі нажитим добром. Саме ця людність і зруйнувала Римську імперію, чому сприяли самі ж імператори, які покинули Рим, свою давню столицю, і перебралися до Константинополя, послабивши тим західну частину імперії, оскільки вони пильнували її нині менше й дозволили її грабувати як своїм підданцям, так і своїм ворогам. І справді, на те, щоб сплюндрувати таку могутню імперію, зведену на крові стількох відважних людей, потрібна була чимала підлота державців, чимала зрадливість підданців, чимала потуга й завзяття загарбників; отже, її занапастило не одне плем'я, а об'єднані сили багатьох племен. Перші з цих північних країв, ті, хто виступив проти імперії після кімврів, погромлених Марієм, римським громадянином, були вестготи, чия назва і їхньою, і нашою мовою означає — західні готи. Після зіткнень на границі імперії вони з дозволу імператорів отаборилися на довший час на річці Дунай і хоча з різних причин і в різний час чинили наскоки на римські провінції, а проте потуга імператорської руки весь час упиняла їх. І останній, хто звитяжно узяв над ними гору, був Теодосій; він настільки підгорнув їх під себе, що вони відмовилися обирати короля, а вдовольнившись його для них щедротами, жили під його зверхністю й билися під його корогвами. Але по кончині Теодосія його сини Аркадій і Гонорій успадкували

імперію, проте не успадкувавши ні його зваги, ні фортуни; а зі зміною державця змінилися й часи. Теодосій поставив на чолі трьох частин держави трьох правителів: Руфіна на Заході, Стилїхона на Сході, а Гільдона в Африці. Зі смертю імператора всі трое вирішили не тільки правити у своїх володіннях, а й добитися їхньої незалежності. Гільдон і Руфін наклали головою, не встигнувши звершити задумане, а Стилїхон зумів приховати свої плани краще: по-перше, він спробував втертися в довіру нових цезарів, а по-друге, так розладнати правління в своєму краю, щоб йому було легше прибрати його до рук. З метою підбити вестготів проти цезарів він порадив перестати виплачувати їм заслуженину. До того ж, щоб викликати в імперії ще більшу колотнечу — бо цих ворогів здалося йому не досить — він заходився підбурювати бургундів, франків, вандалів та аланів, а також північні племена, які вже рушили підбивати нові землі, нападати на римські провінції. Отож-бо вестготи, позбавлені належної їм данини і запалені бажанням помститися за кривду, обрали своїм королем Аларіха, вдерлися в імперію і після низки подій напали на Італію, загарбавши і спустошивши Рим. Здобувши цю перемогу, Аларіх сконав, а спадкоємець його Атаульф узяв собі за жону Плацидію, цезарську сестру, і, поріднившись з цезарями, згодився піти на поміч Галлії та Іспанії, які зазнали нападу, з уже згаданої причини, вандалів, бургундів, аланів та франків. Зрештою вандали, які захопили цю частину Іспанії, так звану Бетику, не зуміли відбити нападу вестготів, були покликані Боніфацієм, правителем Африки, зайняти цю провінцію і залюбки пішли на це, а Боніфацій був радий цій допомозі, бо боявся, що цезарі помстяться йому за його зраду. Так вандали осіли в Африці під началом свого короля Гензеріха. Тим часом цезарем став син Теодосія Аркадій. Він так занедбав справу Заходу, що всі північні племена вирішили міцно осісти на підбитих землях.

II

Так, вандали запанували в Африці, алани і вестготи в Іспанії, а франки і бургунди не тільки захопили Галлію, але й дали своє ім'я підбитим краям, тож один край став називатися Францією,